

УДК745/749.03(477.83–25=411.16)

Левкович Н.Я.

Львівська національна академія мистецтв

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ УКАЗОК ДЛЯ ТОРИ, СТВОРЕНИХ У ГАЛИЧИНІ В XVIII — ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.

Левкович Н.Я. Художні особливості указок для Тори, створених у Галичині в XVIII — першій третині ХХ ст. Стаття присвячена аналізу художніх особливостей указок для Тори, створених у Галичині в XVIII — першій третині ХХ ст. Указки для читання Тори — яд — становлять вагомий сегмент єврейських церемоніальних предметів. Більшість збережених пам'яток виконані зі срібла, традиційно використовували також дерево та слонову кістку. Визначено, що в стилістиці оздоблення указок домінують тенденції бароко та історизму. Водночас указки виконані відповідно до традицій єврейського декоративно-ужиткового мистецтва. Наведено аналіз композиційної побудови указок, особливостей декоративного оздоблення. Проаналізовано основні орнаментальні мотиви та символіку.

Ключові слова: указка для Тори, церемоніальне срібло, декоративно-ужиткове мистецтво, бароко, історизм, орнаментальні мотиви, символіка.

Левкович Н.Я. Художественные особенности указок для Торы, созданных в Галиции в XVIII — первой трети ХХ ст. Статья посвящена анализу художественных особенностей указок для Торы, созданных в Галиции в XVIII — первой трети ХХ вв. Указки для Торы — яд — представляют собой значительный сегмент еврейских церемониальных предметов. Большинство сохранённых артефактов изготовлены из серебра, также традиционно использовали дерево и слоновую кость. В стилистике декора указок доминирующими были тенденции барокко и историзма. Одновременно указки исполнены в соответствии с традициями еврейского декоративно-прикладного искусства. В статье приведен анализ композиционного построения указок, особенностей декоративного решения. Проанализированы основные орнаментальные мотивы и символика.

Ключевые слова: указка для Торы, церемониальное серебро, декоративно-прикладное искусство, барокко, историзм, орнаментальные мотивы, символика.

Levkovich N.J. Artistic features of Torah pointers created in Galicia in the 18th — the first third of the 20th centuries. The paper deals with artistic features of Torah pointers created in Galicia in the 18th — the first third of the 20th centuries. A yad — a pointer for the Torah reading represents a significant segment of Jewish ceremonial objects. Most of the remaining monuments are made of silver; traditionally wood and ivory were also used. It is determined that Baroque and Historicism were dominant trends in the stylistics of pointers decoration. Still, the pointers were created in accordance with traditions of Jewish arts and crafts. The analysis of pointers composite construction and peculiarities of ornamental decoration is conducted. The basic ornamental motifs and symbols are investigated.

Keywords: Torah pointers, ceremonial silver, applied arts, Baroque, Historicism, ornamental motifs, symbolism.

Постановка проблеми. Формування і розвиток єврейського декоративного мистецтва тісно пов'язані з релігійними переконаннями та строго традиційним укладом життя юдейської громади. Більшість церемоній та використання в них ритуальних предметів чітко регламентовані. Традиції виконання та декоративного оздоблення ритуальних предметів беруть свій початок від біблійних часів, а згодом були доповнені законами Талмуду та усними правилами. Музейні колекції та приватні збірки налічують значну кількість предметів юдаїки, створених у Галичині в XVIII — першій третині ХХ ст., серед яких указки для читання Тори — яд.

Зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Аналіз художніх особливостей указок для Тори пов'язаний з опрацюванням наукової теми «Єврейське декоративно-ужиткове мистецтво Галичини», у контексті вивчення проблематики спільної культурної спадщини.

Актуальність статті зумовлена відсутністю цілісного мистецтвознавчого дослідження, присвяченого саме пам'яткам, створеним у Галичині.

Метою статті є аналіз художньо-стильових особливостей та символіки декоративного оздоблення указок для читання Тори. Здебільшого указки для читання Тори розглядають у контексті вивчення єврейського церемоніального срібла. Більшість праць — це музейні каталоги та альбоми з короткою довідкою про характер музейної пам'ятки, в окремих випадках з датою та місцем створення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опис і значний ілюстративний матеріал з указками для Тори наведено в книзі авторства Рафі Графман та Вівіан Б. Манн [5]. До вивчення єврейського церемоніального срібла зверталися Тетяна Романовська [2], Александр Канцедікас [1], Фаїна Петрякова [7], дерев'яні указки аналізує Зуся Ефрон [4].

Виклад основного матеріалу дослідження. Центральним матеріальним об'єктом пошанування в культурі юдеїв є Тора — священні тексти — П'ятикнижжя Мойсеєве, записані Мойсеєм від Бога на горі Синай. Початково тексти переписували на

папірусі, згодом почали використовувати пергамент, що дало можливість сформувати сувій — Сефер Тору, яку традиційно читають у синагозі. Для написання тексту використовували пергамент, виготовлений зі шкіри тільки кошерної тварини, особливу увагу звертали на чорнила, а переписувач (сойфер) розпочинав свою роботу з молитви та ритуального вмивання — мікви. Кінці готового сувою прикріплювали до дерев'яних стержнів (Ец (ацей) Хаїм) і скручували. Надзвичайне пошанування Тори серед юдеїв привело до появи низки предметів, зокрема футлярів, мантілів, поясів, що, окрім декоративного оздоблення, виконували й утилітарну функцію — захист сувою від ушкоджень.

Читання Тори передбачає використання спеціальної указки, адже існує чітка заборона торкатися рукою до сувою, підкріплена законами Талмуду (Талмуд. Шаб. 14 а). Указки для читання Тори виконували з срібла, золоченого срібла, латуні, слонові кістки, дерева, доповнювали коштовним камінням, кольоровим склом, перламутром тощо. Їх традиційно кріпили на довгих ланцюжках до Ец Хаїмів. Указки становлять значний сегмент єврейських церемоніальних предметів, їх виготовляли на честь пам'ятних дат, батьки дарували синагогам у день першого читання Тори сина, у день весілля молодої пари тощо. Часто на указки наносили написи з позначкою, хто і коли її замовив, що значно спрощує атрибуцію та датування виробів.

Указки для читання Тори є своєрідним продовженням руки та поширені серед представників і сефардських, і ашкеназійських общин. В основі їх конструктивного вирішення — зображення руки людини, завершене кулею, квіткою тощо. Саме гострий кінець указок має вигляд кисті руки з випрямленим вказівним і зігнутою рештою пальців. Такі указки мають назву яд (יָד — буквально «рука»), а указки у вигляді одного пальця — ецба (אֶצְבָּא — буквально «палець»).

Переважає більшість збережених галицьких пам'яток датується XVIII — першою третьою ХХ ст. і зберігаються в численних музейних та приватних збірках світу. Створені в середині XVIII ст. указки традиційно відтворюють барокові форми, типові для тогочасного європейського образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва. Яскравим зразком є срібна яд, датована 1753–54 роками з колекції Єврейського музею в Нью-Йорку [5: 308, 329]. Її форма традиційна для більшості подібних виробів, конструктивно складається зі стержня та руки з витягнутим вказівним пальцем, виконана в техніці лиття, карбування та філіграні. Типовим для указок цього періоду є візуальний поділ стержня на два відрізки трьома кулями. Ближчий до вказівної частини відрізок декоровано орнаментом у вигляді подвійної спіралі, виконаної в техніці карбування, і відділений від руки кулею, вкритою рослинною орнаментикою. Рослинні мотиви, в основі яких чотирипелюсткові квіти, з'єднані між собою спіра-

лєподібними пагінцями, оздоблюють і центральну кулю. На особливу увагу заслуговує верхній відрізок стержня указки, на шести гранях якого розташовано написи на івриті, згідно з яким «ця указка належить об'єднанню кравців, які постановили навчатися щосуботи з рабином і вчителем Джоель Даяном сином А. Даяна, наділених чеснотами, гідних і поважних осіб, що відвідують (навчання)». Завершує указку куля, декорована орнаментом, виконаним у техніці філіграні: її центральну частину вкриває обруч у вигляді плетеної коси, а утворені ним півкулі оздоблені сегментами зі спіралєподібними завитками. Особливої витонченості та гармонійності яд надає дотримання пропорцій, співрозмірність окремих елементів і поступове звуження в діаметрі до вказівної частини.

Акцент на три кулі, що поділяють стержень указки на два однакової величини відрізки, характерний для пам'яток галицького походження XVIII — першої половини XIX ст. У їхніх формах і декоративному оздобленні відчутні впливи стилістики бароко. Варто зазначити, що для єврейського декоративно-ужиткового мистецтва типовою є несинхронність поширення основних європейських мистецьких стилів, і барокові тенденції були присутні впродовж усього XIX ст. Водночас традиційність у наслідуванні архаїчних форм привела до створення певних канонів композиційного вирішення, які будуть характерними до першої третини ХХ ст.

Основні риси стилістики бароко втілені в указці, створеній в Галичині в 1759–60 роках [5: 62, 310, 329]. Основну увагу невідомий майстер зосередив на вирішенні трьох куль, що з'єднують два відрізки стержня. Їхнє композиційне вирішення є типовим для Галичини — дві півсфери, з'єднані обручем. Такий прийом зумовлений технікою лиття, при якій спочатку виконували окремі елементи, а потім з'єднували в єдине ціле. Відповідно обруч, окрім декоративної функції, мав цілком утилітарне призначення — об'єднувати та маскувати місце з'єднання. Кулі указки декоровані рослинним орнаментом, в основі якого спіралєподібні пагони та акантове листя. На обручі центральної кулі нанесено напис на івриті, який вказує, що яд було «принесено в дарунок об'єднанням гідних і багатих, кожен з яких своїм даром» [5: 329]. Нетиповим є вирішення стержня указки. Нижній відрізок формують чотири окремо розташовані тонкі стержні, декоровані щільними горизонтальними насічками, додатково скріплені між собою трьома плоскими обручами. Верхній відрізок утворений шістьма стержнями. Характерним для зазначеного періоду є виконання вказівної частини указки у вигляді кисті руки, доповненої зображенням манжета барокового костюму з відтворенням пишних мережив, коштовних заціпок. Схожою є указка, створена у Львові в кінці XVIII — на початку XIX ст. [5: 310, 330]. Її три масивні кулі, щедро вкриті рослинною та зооморф-

ною орнаментикою, з'єднують відрізки, виконані у вигляді витончених багатопрофільних баясин. Тут спостерігається спорідненість між композиційним вирішенням указки та елементами європейських барокових меблів. Вказівна частина має вигляд кисті руки з пишним манжетом, оздобленим рослинною орнаментикою, що імітує мереживо.

За схожим композиційним принципом було виготовлено мідну указку, датовану XVIII ст., з фондів музею Етнографії та народного промислу у Львові [3: 90]. Традиційно указку поділено на два однакові за розмірами відрізки, чотиригранний стержень яких оточують по чотири вигнуті, оздоблені орнаментом у вигляді щільної спіралі пруті. Центральна та увінчальні кулі мають доволі випуклі обручі, що підкреслюють певний ритм горизонтального членування виробу, надають йому більшої пластичності. Кулі декорують зображення доволі примітивних, стилізованих левів і ритмічно розташовані півкола з орнаментом у вигляді луски. Попри гармонійність форми, співрозмірність окремих елементів, указці притаманний певний наїв у оздобленні, що має багато спільного з декором мідних побутових і ритуальних предметів.

Одним із кращих зразків єврейського декоративно-ужиткового мистецтва Галичини є указка 1800 р., що зберігається в музеї в Парижі [6: 112–113]. Відомі кілька реплік пам'ятки, одна з яких є в Єврейському музеї Нью-Йорк. Срібна із золоченням указка виконана в техніці лиття та карбування і має відносно невеликі розміри — 21 см. Вказівна частина — це зображення руки з витягнутим пальцем, доповнене манжетом у вигляді симетрично розташованого листя папірусу. Рослинний орнамент у вигляді крабів (типового середньовічного архітектурного декору у вигляді завитків рослини) по колу — вкриває нижню частину срібного стержня, що значно розширюється догори й плавно переходить у кулю. Нижня частина кулі срібна, верхня — золочена, їх об'єднує увігнутий гладкий золочений обруч. Обидві півкулі декоровані рослинним орнаментом у вигляді гармонійного поєднання різного листя. Верхній відрізок указки візуально складається з двох частин. Нижню формує зображення стилізованого тюльпана з листками та невеличкими п'ятипелюстковими квітками навколо пагона. Квітку фланкують об'ємні золочені фігури левів. У загальному вирішенні композиції цієї частини простежуються впливи геральдики.

Увінчує указку зображення корони з обручем, декорованим астрагальним орнаментом, та трьома раменами у вигляді симетричного за формою листя. Рамена корони можна трактувати не тільки як листя, але й абсолютно симетричне перо страуса, що є символом справедливості. Завершує корону стилізована фігурка тварини (правдоподібно грифона) зі скрижальями в лапах та дзьобі. У середині корони є три срібні білки, що гризуть горіхи. Декоративні елементи указки мають вагомий символічний значен-

ня. Зокрема, білка в єврейській культурі символізує людину, що старанно й зосереджено вивчає Тору, добувається до істини знань, як і білка, що гризе горіх, добувається до ядра. Таким чином, зображення білки з горіхом у лапах часто зустрічаємо на ритуальних предметах, пов'язаних з пошануванням Сувоїв Тори: Коронах Тори, рїмонїмах, торашилдах і указках. Леви й грифони є не тільки традиційними геральдичними зображеннями, а й втіленням образів з юдейської міфології, релїгїї. Лев є символом колїна Іуди, одного з дванадцяти родів Ізраїлевих, втіленням ідеї месїанства, відображає силу, могутність, відвагу. Грифон є одним з найдавніших образів, характерний для всього східного регіону та символізує святість, безстрашність, отожднюється з образами херувимів. Відповідно у цьому випадку указка стає не тільки утилітарним предметом для виконання однієї з умов читання сувоїв Тори, але й джерелом кодової інформації.

Репліку аналізованої указки, що зберігається в єврейському музеї в Нью-Йорку, датують початком XX ст. [5: 310, 331]. Її форми менш витончені, верхня частина дещо переобтяжена, простежується надмірна пишність і декоративність загального вирішення. Центральний стержень фланкують чотири леви, він завершений короною, однак, на відміну від паризького екземпляра, у середині корони відсутні фігурки білок. Центральна куля указки ажурна, має прямі аналогії з бсамїмами. Варто зазначити, що створення реплік і копій у єврейському декоративно-ужитковому мистецтві Галичини є явищем доволі поширеним. Майстри відтворювали найбільш вдалі зразки Корон Тори, бсамїмів, кубків для кїдушу тощо.

Зображення лева та корони декорують яд кінця XVIII — початку XIX ст., що зберігається в колекції Єврейського музею в Нью-Йорку [5: 310, 331]. Указка створена у техніці лиття, карбування, гравіювання. Нижня частина відтворює пам'ятку з паризького музею, верхня — виконана у вигляді лева в геральдичній стійці, який у лапах тримає символічний рїг достатку, увїнчаний шестираменною короною. Рїг достатку не є традиційним юдейським символом і може бути потрактований як вплив західноєвропейського мистецтва. (Рїг достатку часто використовували для декорування шлюбних контрактів — кетуб, поширених серед сефардських общин. Для їх оздоблення часто використовували традиційні для західноєвропейського мистецтва сюжети та символи). Загальному вирішенню указки притаманна пластичність, витонченість і типова для барокового стилю урочистість.

Тенденції барокового мистецтва втілені в декоративному вирішенні указки, виконаної, правдоподібно, у Львові на початку XIX ст. — з колекції Єврейського музею в Нью-Йорку [5: 310, 330]. Тонкий, витий стержень яд оздоблено мотивом виноградного грона, що є символом землі Ханаанської, єдності народу й релїгїї, втіленням родючості,

міцності родинних стосунків, а також надзвичайно популярним у християнському мистецтві Галичини, зокрема, декоруванні іконостасів. Мотив витой колони, в мініатюрі відтворений у формах указки, є доволі поширеним у єврейському мистецтві, зокрема як алюзія колон Яхін і Боаз Храму Соломона. Завершує указку фігурка лева з жезлом у лапах. У композиційному вирішенні лева простежується вплив геральдики. Водночас лев є традиційним гербом міста Львова, тогочасної столиці Галичини, а також важливого духовного та культурного центру євреїв. Таким чином, простежується полісимволізм образу: традиційний єврейський символ, геральдичні мотиви та герб міста, де, властиво, було створено пам'ятку.

Яскравим зразком втілення важливого символічного змісту є невелика за розміром срібна указка, створена у Львові 1818 року — з колекції Музею Ізраїлю в Єрусалимі. Стержень указки виконано у вигляді вузької, згорненої посередині кільцем міфічної риби — дельфіна або ж легендарного левіафана. У єврейській традиції риба левіафан є одним з месіанських символів, втіленням неосязності божественної величі й таємниці творіння. Згідно з мідрашами, у перший день свята Суккот праведники будуть сидіти під шалашем зі шкіри цієї тварини та насолоджуватися їжею, приготованою з її м'яса. Традиційно левіафана зображали на книжкових мініатюрах, у декоративному оздобленні синагог, на надгробках-мацевах у вигляді скрученої напівриби-напівзмії, адже, за легендою, він не вмівся у морі і змушений був скрутитися кільцем. Таким чином, в указці втілено ідею очікування і приходу Машиаха (Месії), рятівника народу Ізраїлю, котрий буде правити в кінці днів, переможе ворогів та верне народові його землю. Указку виконано в техніці лиття та карбування, їй притаманна цілісність композиційного вирішення. Особливу увагу майстер зосередив на відтворенні пластичності риби-змії. Реалістичне трактування луски підсилює фактурність виробу і створює враження руху та динаміки. Вказівна частина указки виконана у вигляді руки з витягнутим пальцем у обрамленні пишного манжета. Слід відзначити, що такий тип указки не набув особливої популярності не тільки в Галичині, але й в усій Європі, і є втіленням певного новаторства, відходу від традиційного композиційного трактування.

Нетиповим є конструктивне вирішення указки, виконаної в Галичині й датованої кінцем XVIII ст., з музейної колекції Центру єврейської історії в Нью-Йорку. Візуально указка складається з чотирьох частин: вказівної — у вигляді кисті руки з витягнутим вказівним пальцем, стержня, сформованого з двох видовжених чотиригранників, що поступово розширюються у напрямку до завершальної частини. Особливістю указки є застосування техніки філіграні, що, попри масивні об'єми, створює враження легкості, витонченості та урочистості. Філігрань є традиційною для єврейського ритуального срібла,

часто її використовували для створення бсамімів, мезуз, рімонімів, окладів книг тощо. Основу орнаменту указки становлять волутоподібні завитки, об'єднані в цілісну композицію. Завершення виконано у вигляді ажурної кулі, утвореної поєднанням двох значно стилізованих шестипелюсткових квіток.

Рослинна орнаментика є основою декоративного оздоблення значної кількості указок, створених у Галичині у XVIII — першій третині ХХ ст. Яскравим прикладом є срібна указка, датована 1800–1801 рр. з колекції Єврейського музею в Нью-Йорку [5: 310], виконана з використанням технік лиття, карбування, золочення, гравіювання. Написи вказують, що її було створено на замовлення Юди Братца і його дружини Єти. Конструкція указки традиційна для Галичини: вказівна частина у вигляді руки, стержень складається з двох відрізків, об'єднаних кулею, завершення теж у вигляді кулі. Указка, окрім вказівної частини, ажурна. Рослинний орнамент стержня складається зі стилізованих і натуралістичних листочків, зокрема аканта та волутоподібних завитків, об'єднаних у фризівих композиціях. Декор куль типовий для єврейського мистецтва Галичини, характерний також для оздоблення бсамімів. Кулі різні за розмірами, але тотожні в декорі, сформовані з двох півсфер, об'єднаних обручем. Ритмічності орнаменту півсфер надає використання мотиву дуги, що додатково підкреслює форму кулі як цілісного об'єму, а також створює сегменти, у яких розташовано рослинні мотиви. Загальному декоративному оздобленню указки притаманні пишність і урочистість, характерні для усього барокового мистецтва.

Елементи стилістики класицизму простежуються в декоративному оздобленні указки для читання Тори, датованої 1803–1804 рр. [5: 310, 331]. Візуальний акцент зосереджено на пропорційно великих, відносно загального об'єму виробу, кулях, сформованих з доволі натуралістично потрактованих пелюсток квітки соняшника, об'єднаних між собою тонким обручем з вертикальними насічками. Нижній відрізок стержня круглий у перетині, декорований щільною спіраллю, верхній чотиригранний, вкритий витонченою рослинною орнаментикою. Загальній композиції указки притаманна стриманість і вишуканість.

Більшість указок ХІХ ст. виконані в стилістиці історизму. Звернення до мистецьких концепцій ренесансу, бароко, класицизму в поєднанні з традиціями єврейського мистецтва та юдейською культурою загалом стали основою для створення виняткових пам'яток декоративно-ужиткового мистецтва. Одним із краших зразків втілення тенденцій історизму є указка, створена в Галичині в середині ХІХ ст., що сьогодні зберігається в колекції Єврейського музею в Нью-Йорку [5: 310]. Це срібний виріб, виконаний у техніці лиття, філіграні та гравіювання. Візуальним акцентом указки, домінантою її ком-

Рис. 1. Указка для Тори. Галичина 1753-54 рр. (Єврейський музей у Нью-Йорку)

Рис. 2. Указка для Тори. Галичина 1800-1 рр. (Єврейський музей у Нью-Йорку)

Рис. 3. Указка для Тори. Галичина 1800 р. (Єврейський музей Клоні. Париж)

Рис. 4. Указка для Тори. Галичина поч. XX ст. (Єврейський музей у Нью-Йорку)

Рис. 5. Указка для Тори. Галичина поч. XIX ст. (Єврейський музей у Нью-Йорку)

позиційного вирішення є дві, пропорційно великі філігранні кулі та манжет руки вказівної частини. В основі декоративного оздоблення — надзвичайно пишна рослинна орнаментика, запозичена з барокової стилістики. Поєднання великих об'ємів кулі та манжета з практично гладкою та тонкою поверхнею стержнів створює додатковий фактурний контраст. Незважаючи на невеликі розміри указки (29,5 см), її формам притаманна урочистість і певною мірою монументальність.

Схожі тенденції ілюструє указка, створена в середині XIX ст. у Галичині, також з колекції Єврейського музею в Нью-Йорку [5: 310]. Основною технікою виконання є неймовірно тонка філігрань, і тільки вказівна частина, у вигляді руки, виконана в техніці лиття. Указка має не зовсім типову для Галичини конструкцію і складається із цілісного стержня, завершеного з двох боків пропорційно великими кулями. Масивність стержня і кулі підкреслює невелика кисть руки. Вказівна частина не має типового для більшості виробів зображення манжета. У цьому випадку роль манжета виконує куля, таким чином створюючи ілюзію надзвичайно пишного елемента барокового костюму. Мереживо філігранного орнаменту, утворене численними волотоподібними завитками, формує враження неймовірної пишності й водночас витонченості. Майстерність виконання твору стає втіленням поваги до багатовікової традиції читання Тори.

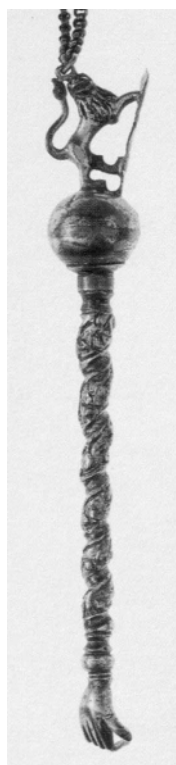

Рис. 6. Указка для Тори. Львів XIX ст. (Єврейський музей у Нью-Йорку)

Рис. 7. Указка для Тори. Галичина перша половина XIX ст. (Єврейський музей у Нью-Йорку)

Рис. 8. Указка для Тори. Галичина XIX ст. (Єврейський музей у Нью-Йорку)

На особливу увагу заслуговує указка, виконана в кінці XIX — на початку XX ст., з колекції Художнього музею Північної Кароліни (США). Композиція указки складається з кількох окремих елементів, у яких втілено основні традиції та символічний зміст. Центральну частину стержня указки формує зображення дещо вигнутого стовбура дерева, на яке лапами опирається стилізована фігура лева з відчутним перебільшенням у трактуванні очей та пазурів. Подібне вирішення голови лева часто зустрічаємо в оздобленні надгробків-мацев та у творчості народних майстрів. Дерево з левом з'єднує інші складові стержня: угорі — корону на високому пласкому обручі, унизу — стилізованого архітектурного елементу у вигляді фіали або відкритої частини вежі з дзвіночком посередині та витими опорами на чотирьох боках. Стержень завершено зображенням кисті руки, що тримає вигнутий, стилізований пагін з плодом граната, який є своєрідним продовженням руки з манжетом, що формують вказівну частину. Таким чином, декоративне вирішення указки є своєрідним еkleктичним набором окремих елементів і основних юдейських символів.

Значний сегмент галицьких указок для читання Тори виготовлено з дерева. Заборона торкатися сувою Тори оголеною рукою зумовила необхідність у великій кількості указок. Однак значна частина євреїв Галичини не була достатньо багатою, щоби замовляти коштовні вироби зі срібла й використовувала більш дешеві матеріали, зокрема, дерево. Низка дерев'яних указок для читання Тори зберігається в колекції музею Етнографії та художнього промислу у Львові. На особливу увагу заслуговує надзвичайно майстерно виконана указка кінця XVIII — початку XIX ст. [4: 117; 8: 34]. Вказівна частина вирішена у вигляді кисті руки з витягнутим пальцем, стержень складається з кількох окремих елементів, що створюють надзвичайно гармонійну композицію. Нижня частина стержня має вигляд баясини, увінчаної чотирма фігурками з тілом міфічної істоти та жіночим обличчям в обрамленні пишного волосся. Фігури підтримують зображення символічної відкритої шафи Арон-га-Кодеш із сувоями Тори в середині, чотири кути шафи обрамляють виті баясини. Увінчує указку доволі складна композиція у вигляді значно видовженої чотирираменної корони, а в середині з невеликою короною, встановленою на фігури левів і увінчаною зображенням міфічного птаха.

Більшість дерев'яних указок мають прості лаконічні форми, у декоративному оздобленні переважають рослинні орнаменти: багатопелюсткові квіти та листочки, а також мотиви, популярні також і в мистецтві слов'ян: трикутники, рисочки, солярні знаки тощо.

Висновки. Таким чином, можемо підсумувати, що указки авторства євреїв або створені на замовлення євреїв Галичини, виконували не тільки утилітарну функцію — допомагали дотриматися заборони торкатися оголеною рукою сувоїв Тори, а й були високохудожніми творами декоративно-ужиткового мистецтва. Конструкція більшості указок, створених у Галичині в XVIII — першій третині XX ст., є типовою, вони формуються зі стержня, здебільшого поділеного на два відрізки кулею і увінчані також кулею або короною, вказівна частина — у вигляді руки з витягнутим вказівним пальцем. У декоративному оздобленні домінують рослинні орнаменти, в окремих випадках доповнена зображеннями тварин і міфічних істот.

Література:

1. Канцедикас А. Шедевры еврейского искусства. Серебро / А. Канцедикас, Е. Волковинская, Т. Романовская. — М.: Импидж. — 384 с.
2. Романовська Т. Іудаїка / Т. Романовська // Золота скарбниця України. — К.: Акцент, 1999. — 208 с. — С. 99–122.
3. Benjamin Ch. Synagogue Implements and Torah Decorations / Ch. Benjamin // Treasures of Jewish Galicia. Judaika from the Museum of Ethnography and Grafts in Lvov, Ukraine. — Tel Aviv: Beth Hatefutoth, the Nahum Goldman Museum of the Jewish Diaspora, 1996. — 196 p. — P. 83–99.
4. Efron Z. Carved wooden lecterns and Torah Pointer / Z. Efron // Treasures of Jewish Galicia. Judaika from the Museum of Ethnography and Grafts in Lvov, Ukraine. — Tel Aviv: Beth Hatefutoth, the Nahum Goldman Museum of the Jewish Diaspora, 1996. — 196 p. — P. 115–119.
5. Grafman R. Crowning Glory. Silver Torah ornaments of the Jewish Museum, New York / R. Grafman, B. Mann — New York: Published by The Jewish Museum. — 398 p.
6. Klagsbald V. Catalogue raisonne de la collection juive du muse de Cluny / V. Klagsbald — Paris: Ministere de la Culnure Editions de la Reunion des musees nationaux, 1981. — 136 p.
7. Petriakova F. The collection of Jewish Art of the Museum of Ethnography and Grafts in Lvov / F. Petriakova // Treasures of Jewish Galicia. Judaika from the Museum of Ethnography and Grafts in Lvov, Ukraine. — Tel Aviv: Beth Hatefutoth, the Nahum Goldman Museum of the Jewish Diaspora, 1996. — 196 p. — P. 75–99.
8. Treasures of the Galician Jewish heritage: Jewish collection from the Museum of Ethnography and Artistic Crafts in Lvov / Eugeniusz Duda, Anna Jodłowiec, Faina Petriakowa. — Kraków: Wydawn. «DUO», 1993. — 57 p.